

UDK 821.163.42.09 Košutić, S.
Stručni rad
Primljen 17. siječnja 2015.
Prihvaćen 26. listopada 2015.

STJEPAN LICE

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Trg maršala Tita 14, 10000 Zagreb
stjepanlice@yahoo.com

SIDA KOŠUĆIĆ: KNJIŽEVNOST SVJETLOSTI

Hrvatska književnica Sida Košutić (1902. – 1965.) svoja je djela (liriku, romane i pripovijetke) najvećim dijelom objavila u razdoblju od 1927. do 1942. Nije joj bio prihvatljiv govor o „katoličkoj književnosti“ jer je u tome prepoznavala izvor podjela. Smatrala je da ne postoji katolička književnost, nego književnici koji su katolici.

Njezino cjelokupno djelo, u kojem je snažno prepoznatljivo vjersko nadahnuće, usmjereno je na promicanje istine, ljepote i dobrote. Pritom je u njezinim proznim djelima, s jedne strane, naglašena patnja, osobito patnja nedužnih, napose žena i djece, te, s druge strane, ispraznost i licemjerje onih koji su se dali zavesti zaslepljujućom snagom ugleda, moći i imetka.

Njezina tankočutna, plemenita i potresna lirika, utkana i u prozna djela, svjedoči o snazi i ljepoti ljudske duše koja umije, ne bez žrtve i bolnih posljedica, nadjačati životne izazove.

Može se učiniti da u svojoj prozi ide u jednu, a u svojoj lirici u drugu krajnost. Međutim, osobno osvjedočena o neshvatljivoj patnji koja pogađa i potire nedužne te ih uvodi u nevidljivost, nije mogla pristati da ih ta nevidljivost i prekrije. Pišući o njima, ona se za njih zauzima, duboko uvjerena u snagu Božje prisutnosti, u snagu dobrote.

Posred mnogovrsnih stradanja, koja su snalazila ljude s kojima je živjela, i nju osobno, u vremenu prije Drugog svjetskog rata, za vrijeme Drugog svjetskog rata i poslije njega, ona smireno i vedro nastavlja živjeti s povjerenjem u svjetlo istine, ljepote i dobrote, koje opravdava i obnavlja ljudski život.

Ključne riječi: odgovornost za istinu, ljepotu i dobrotu; snaga Božje prisutnosti; snaga ljudskoga duha; riječ kao služba

Sida Košutić (Radoboj, 20. ožujka 1902. – Zagreb, 13. svibnja 1965.), hrvatska književnica kršćanskoga nadahnuća, živjela je u vremenu prepunom podjela. S obzirom na njihovu brojnost, raznovrsnost i izraženost, nije joj bilo prihvatljivo da i književnost bude podijeljena, napose ne ‘getoizirana’ u neke odijeljene, zasebne književnosti ‘s posebnom namjenom’, osobito i zbog naravi književnosti i umjetnosti uopće. U tom duhu ona pita: „Ne znam, tko bi mogao odgovoriti na pitanje: što je umjetnost? Njen bitak može se tek opisivati, jer su svojstva umjetnosti božanskog podrijetla i božanske naravi. Njeni su zakoni vječni i suvereni, njene dimenzije sveobuhvatne. Ona povezuje vječito s prolaznim, tražeći u prolaznome vječno; povezuje nebo sa zemljom, tražeći na zemlji nebesko. Tako je pojava njenih tvorevina pojava istinitoga, lijepoga i dobrog.“ (Na Goru Gospodnju, 2006: 145) ¹

Sida Košutić i njezino shvaćanje književnosti

Sida Košutić to piše u tekstu „O umjetnosti“ u časopisu „Hrvatska prosvjeta“ 1935. godine, prigodom ankete o hrvatskoj katoličkoj književnosti, koju je u „Katoličkom listu“ pokrenuo Petar Grgec. U tom tekstu iznosi i sljedeće mišljenje:

„...ne bih rekla da uopće postoji katolička književnost, kao umjetnost, već postoje samo književnici koji su katolici. Kad bi bilo drugačije, značilo bi da je književnost koju zovemo katoličkom određena samo za katolike kao što je i katolička crkva namijenjena svojim vjernicima... I baš zato, što Isuskrst preko crkve nikoga ne sili da Mu dođe i nikoga silom ne zaustavlja, ako Ga hoće ostaviti, baš zato je jednako i sa književnošću koju stvaraju katolici: nikoga ne odbacuje, svima je prilazna, tko samo hoće da je prihvati...“

Otud lako zaključujemo, koliko božanskog ima u jednome umjetničkom djelu i da nije baš tako lako stvarati takova djela. Biti na granici vječnoga i prolaznoga, uspeti se do toga, razdvajati dobro od zla, lijepo o rugobe, istinu od laži, jedno sabirati, drugo podizati, neprestano analizirati, neprestano sintetizirati, sve to nije samo stvar talenta, nego i svih općeljudskih psihičkih elemenata, pa iziskuje od autora da umre sebi, uloživši se čitav u stvaralaštvo.“ (Na Goru Gospodnju, 2006: 148) ²

¹ Košutić, Sida. 1935. O umjetnosti (prigodom ankete o katol. književnosti). Hrvatska prosvjeta 22/1935, br. 10, str. 281-282

² Isto

U istom je duhu u to vrijeme pisao i Ton Smerdel:

„Katoličkih pisaca i nekatoličkih nema. Postoje samo pisci kojima je katolicizam inspiracija i koji žive u sferi religioznosti smatrajući, da je religija važan činbenik njihovog unutarnjeg života iz koga mogu mnogo crpiti i jače naglasiti etičku stranu religije. Piscu su vjernici kao i drugi, a umjetnici su, kao i drugi, u koliko se umiju i kako uspiju svoju religioznu dušu izraziti. Njegov umjetnički izražaj je glavno, a religiozna problematika samo potreba njegovog duha ili njegove sredine.“ (Smerdel, 1944: 53) ³

Sida Košutić nije tražila sigurnost, odnosno njezin privid, u izdvojenosti. Ona je u službi istine, ljepote i dobrote izložena kao što su i one izložene. Kao što ni one ne mogu opstati u izdvojenosti jer je njihovo mjesto u svijetu, posred svih njegovih okradenosti i blagoslovljenosti. Sida Košutić je u svom stvaralaštvu, upravo kao i u svom životu, ustrajala u postojanosti i izrazitosti.

U vezi s tim, znakovito je što Ton Smerdel piše, osvrćući se na zbirku lirike Side Košutić „Osmijesi“: „...lirika (Side Košutić) ostala (je) na istoj brazdi ljepote na kojoj je i njena proza, ali s tom razlikom, što je ova mala i skromna lirika još jedno njeno umjetničko tumačenje života, Boga i svih zanosa, kao i patnje, koje prate umjetnika i običnog čovjeka na njegovom putu rješavanja problematike, koja nam se postavlja. Ova zbirka pokazuje put, može se kazati novi put mogućnosti izraza za suvremenog hrvatskog pjesnika.“ (Smerdel, 1943: 233) ⁴

Mariangela Žigrić, pišući o stvaralaštvu Side Košutić, navodi: „Sida Košutić nosi u svom umjetničkom biću svoj problem. On živi s njom, on se s njom razvija. Već u prvom djelu, u drami ‘K svitanju’ nalazi se taj njezin problem, rekli bismo slikovito, kao u nukleusu. To je problem traženja Vrhovnog Dobra u dubinama vlastitog bića i u svemu što nas okružuje.

Nju ne zanima površina stvari. Ona nastoji da im uđe u bit. Osim toga u nje je dosljedno proveden etički stav koji izvire iz njezina kršćanskog uvjerenja.

Ako je Bog osoba, a to on jest, onda je i razumljivo da će umjetnici, koji po svojoj biti promatraju sve u vertikali, tražiti lični odnos s njim. Tražila je taj odnos i Sida Košutić. I to traženje provodit će dosljedno u cijelom svom djelu i u cijelom svom životu.“ (Žigrić, 1966: 5-6)

Ivan Cesarec, u pogovoru knjizi Side Košutić „Jeka sve tiša“, naslovljenom „Poema zavičaja i djetinjstva“, nastoji sažeto izreći ono što bitno određuje književno stvaralaštvo Side Košutić: „...posebnosti i vrijednosti proznog i

³ Ton Smerdel. 1942. Bilješke o knjigama i piscima. Nova Hrvatska, II/1942, br. 175, str. 11

⁴ Ton Smerdel. 1941. Pjesništvo Side Košutić. Novi list I/1941, br. 66, str. 16)

pjesničkog stvaralaštva Side Košutić (su): prožetost kršćanskim svjetonazorom i etikom, nagnuće kontemplaciji i meditativnosti, istančan i profinjen lirizam, povučенost i autobiografska usmjerenost, opčinjenost prirodom i duboka suživljenost s njome, sklonost detaljizaciji i likovno doživljavanje svijeta, prepletanje stvarnog i nestvarnog, realnog i bajkovitog, te napokon djetinjstvo i zavičaj kao inspiracijsko vrelo i osnovni tematski sklop.“ (Košutić 1995: 32)

Sida Košutić u svom književnom stvaralaštvu, da bi ono – po njenom shvaćanju – imalo svoje puno značenje, povezuje i usklađuje svoje stvaralačko nadahnuće, vjersko određenje i društveno djelovanje. Nesklad između toga za nju bi imao značenje nevjerodostojnosti.

Ona ni po koju cijenu nije htjela odstupiti od sebe, od svog viđenja svijeta. Nije bila spremna cjenkati se, iz zadanih okolnosti izvući što je moguće, prilagoditi se tokovima povijesti. Za nju je to značilo pozlijediti, umanjiti svoj lik i postati bezličan, pogaziti dragocjenost istine koju joj je bilo darovano prepoznati, odreći se prisnosti bez koje sve postaje isprazno. Bilo joj je bliže pristati na nevidljivost, na nepostojanje, ma što to značilo.

Za nju je bilo neupitno: čovjekov se život ne mjeri danima i uspjesima, već usklađenošću sa smislom života koji je najtočnije nazivati Božjom voljom. Za postojano ustrajavanje u vjernosti onome što joj je darovano i povjereno, ona je plaćala visoku cijenu kroz mnoge godine svoga života.

Sida Košutić svojim djelima svjedoči da bez zadivljenosti i zahvalnosti nije moguće uočiti život, da ga nije moguće proživjeti na način dostojan čovjeka. A čovjek svoje dostojanstvo pokazuje i ostvaruje time što se ne da povijati svim vjetrovima, već živi otvoren tek vjetru Duha, njegovim nadahnućima.

Suočavajući se s nevrjednim, ispraznim i zlim, Sida Košutić se u svojim djelima ne prepušta ispraznim zadovoljstvima prezira, već živote drugih nosi kao svoju bol, ali uvijek s povjerenjem i otvorenošću za dobro, za plodnost plemenitosti.

Svoj pristup životu i svakom životnom trudu, ona jednostavno i dojmljivo izriče u pjesmi u prozi „Samo srca“:

„Život nas se odvija kao vrpca sa zagonetnim slovima: što se dalje odvija, to više zaboravljamo što je pisalo prije. A jednoga dana kad se najmanje nadamo, vrpce je kraj

Bože, daj nam snage da ispunimo svoje vrijeme.

Što će nam mudrost da odgonetamo sve, kad mi nismo sposobni za to? Tajne su gradili vjekovi, a naše je vrijeme tek nekoliko godina.

Uzalud nam trud da dopremo do zvijezda i zavirimo u svjetlost našeg sunca.

Ali dalje nas od zvijezda i više od sunca podiže jedna ponizna misao tebi.
Uzalud nam trud da siđemo u zemlju, do nakraj njene dubine. Ali srcem
sići u srce bližnjega, dublje je, teže i sretnije.

Stoga nam; Gospodine, samo srca daj i mi smo ispunili svoje vrijeme.“
(Košutić 2002: 55)

Odnos prema ljudskim stradanjima

Cjelokupno djelo Side Košutić, u kojem je snažno prepoznatljivo vjersko nadahnuće, usmjereno je na promicanje istine, ljepote i dobrote. Pritom je u njezinim proznim djelima, s jedne strane, naglašena patnja, osobito patnja nedužnih, napose žena i djece, te, s druge strane, ispraznost i licemjerje onih koji su se dali zavesti zasljepljujućom snagom ugleda, moći i imetka. O tome Sida Košutić piše osobito u trilogiji „S naših njiva“, u romanima „Jaslice“ i „Velika šutnja“, u knjižici novela „Mimoza sa smetljišta“ pa i u alegoričnoj priči „Vrijeska“.

Njezina tankoćutna, plemenita i potresna lirika, utkana i u prozna djela, svjedoči o snazi i ljepoti ljudske duše koja umije, ne bez žrtve i bolnih posljedica, nadjačati životne izazove.

Može se učiniti da u svojoj prozi ide u jednu a u svojoj lirici u drugu krajnost. Međutim, osobno osvjedočena o neshvatljivoj patnji koja pogađa i potire nedužne te ih uvodi u nevidljivost, nije mogla pristati da ih ta nevidljivost i prekrije. Imala je potrebu osvijetliti i one kojima je na različite načine i u različitoj mjeri ugroženo – pa i uskraćeno – pravo na život dostojan čovjeka. Pišući o njima ona se za njih zauzima, duboko uvjerena u snagu Božje prisutnosti, u snagu dobrote.

O tome Tom Smerdel piše: „Sve te osobe iz običnog života borci su, iako slabi tjelesno, za ono više u nama, za dobro i tračak svjetla u duši... S. Košutić rješava i oslobađa svoje osobe u novelama lanaca i koprena, kojima nam zlo vezuje i osljepljuje dušu. (Smerdel 1944: 55)

Mariangela Žigrić se, pak, pitala – i izražavala svoje sklonosti: „Kad sam čitala ovu knjigu („Mimoza sa smetljišta“ – napomena autora) više mi se puta nametnula misao: Kako da se Sida Košutić tako nježna i puna velike čežnje za ljepotom dala na opisivanje tako teških i tmurnih strana života? Možda zato da se oduži onoj skrivenoj ljepoti nepoznata pregaranja nebrojenih patnica. I da ta ljepota zasja pred našim očima tim više što je stravičniji prikaz života koji ih šiba?! A možda su tu po srijedi i drugi razlozi... Tko bi znao. No ja volim više kada ona propjeva u svjetlijim tonovima. Jer tuge i tragike ima i

tako previše. A pjesma je čarolija ljepote koja nas podiže i pomaže nas da idemo kroz život hrabri i vedri. (Žigrić 1966: 28)

Sida Košutić nam u svojim proznim djelima – kao što sam to naveo u pogovoru (naslovljenom „Sida Košutić i njezino djelo“) njezinom romanu „Velika šutnja“ – „razotkriva i zaprepašćujuću i bolnu, te skrovitu i ohrabrujuću povezanost među različitim životima. Njezinim očima promatramo ljude koji su za svoj uspjeh – ili makar njegov privid – spremni plaćati tuđim životima, nimalo se zbog toga ne uznemirujući. Promatramo i ljude koji pristaju na neuglednost da bi našli prostora za očitovanje svoje ljudskosti i pomogli zanemarenima i gurnutima u stranu da žive svoje dostojanstvo.“

(Košutić 2012: 318-319)

Sida Košutić se kloni krajnjih, zaključnih ocjena. Moglo bi se reći: ni od koga ne odustaje. Pritom ne propušta razlikovati one koji se lome pod patnjom koju su im drugi uzrokovali, od onih koji se – bit će i ne znajući – lome pod patnjom koju su drugima uzrokovali: bitno nedužne od bitno dužnih. I – ne bez napora – nalazi načina da sa svima suosjeća. O tome na svoj način progovara u pjesmi u prozi „U ime svih siromaha“:

„Ove ljute zime molim ti se, Gospodine, u ime svih siromaha.

U ime onih koji spavaju po tuđim sjenicama, gladni, prozeblji i ostavljeni. Davno su prestali željeti sreću, njihova je sva težnja zaboraviti da žive. Na tuđim pragovima nema za njih kruha, pa dan i noć naprežu mozak gdje da ukradu.

Oprosti im, Gospodine, oni su samo gladni.

Molim ti se u ime onih što banče noćima uz vino i svirku. Njihov je život gnjilež ljepota, tvoje ime spominju samo u kletvi.

Oprosti im, Gospodine. Oni padaju od vatre neutažive žeđi i zaboravili su na te.

Molim ti se u ime svih onih žena koje čast prodaje za nakit i slast. Njihov je dan jednak noći, grijehom se ponose i živeći tijelom svaki dan dublje umiru dušom.

Oprosti im, Gospodine. Zaboravile su na te i čeka ih bezdan užasne bijede.

Molim ti se za onu djecu ubogu što lunjaju cestom prepuštena sebi. Nekome su na teret da budu u kući, netko ih zlostavlja i psovkom i kletvom ubija im stid. Zato i ona, kada ih tko dirne na cesti, psuju i proklinju kao sveiskusni starci.

Oprosti im, Gospodine. Njih si prve pozvao za nebo, ali već im je proljeće života promrzlo od bijede.

Molim ti se, Gospodine, u ime onih presićenih siromaha koji te spominju jer su siti. Oni laž zamjenjuju istinom i cijeli život misle da je tvoja volja da baš oni žive u izobilju. Pa te ustima hvale pokraj svagdašnjeg kratog stola. A kada siromah ište mrvicu njihova suviška, nadare ga savjetom da pođe drugamo.

Oprosti im, Gospodine. Oni u obilju ne znaju kako je teško biti gladan.

I još ti se molim za sve one kojih ja ne znam, ali ti ih znaš.

Molim te da nemirnima udijeliš mir, Gospodine mira;

da osvetnicima oduzmeš snagu, Gospodine blagosti;

da klevetnike naoružáš krotkošću, Gospodine mudrosti;

da ohole ukrasiš poniznošću, Gospodine ljepote.

Ove ljute zime molim ti se, Gospodine, u ime svih siromaha.“

(Košutić 2002: 49-50)

Književno stvaralaštvo

Sida Košutić je većinu svojih djela (liriku, romane i pripovijetke) objavila u razdoblju od 1927. do 1942. godine.⁵ Nakon toga je za vrijeme Drugoga svjetskog rata objavila omanji broj književnih tekstova u periodici. Neposredno nakon rata kraće je vrijeme objavljivala nepotpisane tekstove u hrvatskom katoličkom listu „Gore srca“, kojega je uređivao Božo Milanović. Potom joj je 1956. godine u izdanju Društva književnika Hrvatske objavljena zbirka pjesama „Jezero mrtvo“ te 1958. godine pet pjesama u splitskom časopisu „Mogućnosti“.⁶ U „Hrvatskoj reviji“ u Buenos Airesu objavljena joj je poema zavičaja „Jeka sve tiša“ s time da njezino ime nije navedeno. Potkraj 1964. i početkom 1965. godine u „Glasniku sv. Antuna Padovanskog“ objavljeno je nekoliko njezinih priloga (pod pseudonimima Bojko Strahinja i Viktor Bjelokos).

⁵ Za života je objavila dramu *K svitanju*, 1927.; romane *Portreti*, 1928.; romansiranu hagiografiju *Sluga Vječne Mudrosti*, 1930.; *Jaslice*, 1933.; trilogiju *S naših njiva* (Plodovi zemlje, 1935./36., *Magle*, 1937., i *Bijele tišine*, 1940., te u objedinjenom izdanju 1944.); novele *Mimoza sa smetljišta*, 1942.; alegoričnu priču *Vrijeska*, 1942.; zbirke lirike *Osmijesi*, 1940.; *Vjerenička žetva*, 1942.; i *Jezero mrtvo* 1956.

⁶ Pet pjesama („Mogućnosti“, časopis za književnost, umjetnost i kulturne probleme, Split, broj 7/1958, str. 513 – 516)

Sida Košutić i *Hrvatski ženski list*

Sida Košutić bila je glavna urednica „Hrvatskog ženskog lista“ od početka njegovog izlaženja, od travnja 1939. godine. Prethodno je od prosinca 1938. do ožujka 1939. bila glavna urednica „Novog ženskog lista“, nakon što je uređivanje preuzela od Marije Jurić-Zagorke, koja je „Novi ženski list“ uređivala od svibnja do studenog 1938. godine.

O tome u svom autobiografskom zapisu, pisanom u trećem licu, piše: „Bila je urednica Hrvatskog ženskog lista kojega je iz temelja reformirala. Svrha: podići kulturni nivo žene da bi se zainteresirala za književnost, za muziku, likovnu umjetnost, a uz to i za dom i obitelj tako da ne bi više bila samo centar kuhinje nego ličnost sa kriterijem širokog vidika, obogaćena smislom ljubavi za sve pozitivno; takva bi bila prava radost domu i pouzdan vodič svoje djece. Zato je u izdanju Hrvatskog ženskog lista i dala u javnost knjigu pjesama „Hrvatska majka u pjesmi“, kojoj je bila suurednica, a u knjizi bili predstavljeni svi pjesnici koji su ispjevali pjesmu majci.“ (Košutić 2012: 316-317)⁷

U tom zapisu o svom radu u „Hrvatskom ženskom listu“ Sida Košutić nadalje piše: „Došao drugi svjetski rat. Nekoliko mjeseci bila upravo oduševljena da će hrvatski narod konačno imati svoju državu. No lijepa i sanjana ideja se u krivim rukama brzo izrodila, sve je prošlo naopako i tragično. List je trebao biti sredstvom jedne užasne politike, a ona je kao glavna i odgovorna urednica trebala tome dati svoje ime. To nije mogla. Kad je vlastima postao sumnjiv njen stav, postavili joj u redakciju komesara. Sada je bio pod stalnom kontrolom svaki redak i u rukopisu i u korekturi i u reviziji i superreviziji. Što više, već štampan list nije smio u javnost dok ga nije pregledao komesar. Kako je na listu još uvijek stajalo njeno ime kao glavne i odgovorne urednice, tražila je da se to promijeni i objavi u novinama, jer stvarno nije bila nikakva urednica, čak ni tehnička. Dobila oštar odgovor da će ‘snositi najteže zakonske posljedice’, ako bi dala takvu

⁷ U „Hrvatskom ženskom listu“ objavljavani su književni tekstovi Frana Alfirevića, Saliha Alića, Gašpara Bujasa, Stjepana Jakševca, Jurja Jurjevića, Alekse Kokića, Zlate Kolarić-Kišur, Jeronima Kornera, Vinka Kosa, Gustava Krkleca, Vjekoslava Majera, Vinka Nikolića, Mare Schwell, Tina Ujevića..., Hansa Christiana Andersena, Pearl S. Buck, Albe de Cespedes, Alphonsea Daudeta, Fjodora Mihajlovića Dostojevskog, svetoga Franje Asiškog, Selme Lagerlöf, Mauricea Maeterlincka, Giovannia Papinija, Rainera Marie Rilkea, Henryka Sienkiewicza, Rabindranatha Tagorea, Raymonde Vincent, te drugih danas širem krugu manje poznatih književnika.

Uz to su u listu objavljavani prikazi novoobjavljenih knjiga, predstavljeni su književnici, glazbeni i likovni umjetnici te aktualni kulturni događaji.

izjavu u novine. Duskora otpuštena kao saboter. Jednog dana trebala biti strijeljana. Spasila je Irena Javor, kćerka Stipe Javora, koji je za vrijeme stare Jugoslavije bio zvjerski mučen u zatvorima.“ (Košutić 2012: 317)

Ovi navodi iz njezinog autobiografskog zapisa, znatnim su dijelom vidljivi i iz samog „Hrvatskog ženskog lista“. U broju 5-6/1941 „Hrvatskog ženskog lista“ Sida Košutić objavila je svoj zanosno napisan uvodnik naslovljen „Za dom spremni“. Svoje zadnje tekstove u „Hrvatskom ženskom listu“ – pjesme u prozi „Najbolje“ i „Ruke moje majke“ – objavila je u broju 8-9/1942, tek nešto više od godinu dana nakon toga. Kao glavna urednica lista u impresumu je posljednji put samostalno navedena u istom tom broju 8-9/1942. U brojevima 10/1942 i 11/1942 glavna urednica nije navedena, nego je naveden samo odgovorni urednik Zlatko Milković (odgovorni urednik u prethodnim brojevima nije navođen). U brojevima od 12/1942 do 6/1943 Sida Košutić je navedena kao glavna urednica, a Zlatko Milković kao odgovorni urednik. Od broja 7-8/1943 do broja 5/1944 glavni i odgovorni urednik se ne navode, nego se samo spominje uredništvo, bez navođenja imena, a od broja 6/1944 do broja 12/1944 kao glavna urednica navodi se Mara Schwell.⁸

Sida Košutić je tijekom svojih intenzivnih stvaralačkih godina često bila u medijima, njezina književna djela su redovito predstavljana, o njima su pisane pohvalne kritike, pa je – s obzirom na to – vrijedno i znakovito navesti neke tvrdnje iz teksta naslovljenog njezinim imenom i prezimenom, kojega je Andrija Radoslav Glavaš – Buerov objavio u listu Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora „Hrvatska mladost“, u broju 1/1943: „O ovoj književnici do sada nije stvoren kritički sud u našoj javnosti. Dugo vremena ostala je prilično nezapažena, a kad je obćinstvo sve češće vidjelo njena djela na književnom tržištu, mnogi su pomislili, da se doista radi o jakoj književnoj pojavi, samo nitko nije dublje ponirao u značajke njezinog književnog djela. Propust je i zasluga same pjesnikinje, da se javnosti nije nametala kričavim književnim rekvizitima. Stvarala je daleko od svakoga književnog utjecaja, ili bolje reći, neovisno od suvremenih književnih pravaca, jer i kod nje ima utjecaja stranih pisaca, samo što Sida Košutić nije nikada išla za modnim književnim parolama. Što više, ta književnica pisala je nekako bez obzira na shvatanje ili nerazumijevanje obćinstva. Kao da joj do toga nije stalo. Išla je svojim putem i nije pogriješila. Snaga njenog talenta i književni uspjeh leži upravo u činjenici, da nije išla za drugim piscima i nije pogađala sklonosti obćinstva, da se tako nametne javnosti. Na taj način prisilila je javnost, da čita njene umjetničke doživljaje, a ne da u njenim tvorevinama prepoznaje svoja iskustva. Drugim riječima, Sida Košutić je samostalna književna pojava, jak

⁸ Mara Schwell „Hrvatski ženski list“ uređivala je od broja 7-8/1943.

umjetnički talent, koji je jačinom svojih umjetničkih dispozicija ostao osamljen i donekle u nerazmjeru s krhkošću svoga spola i društvenog položaja.“ (Buerov 1943: 29) Dakle, Sida Košutić je i u ono vrijeme u određenom dijelu javnosti bila neprimijećena što je, s obzirom na njezino shvaćanje života i odnos prema književnom stvaralaštvu, donekle bio i njezin odabir.

Sida Košutić u vremenu nakon Drugoga svjetskog rata

Sida Košutić je zbog odbijanja supotpisivanja zahtjeva za izricanje smrtne presude zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu 1946. godine, dobila trenutni otkaz u Nakladnom zavodu Hrvatske gdje je u to vrijeme radila.

Sida Košutić je prema zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu gajila osobiti odnos pun poštovanja, pa i divljenja, o čemu svjedoči Marija Polić, kojoj je Sida Košutić bila povjerala svoju književnu ostavštinu: „Sida Košutić je između ljudi iz svojeg društvenog, kulturnog i vjerskog okruženja na vrhunsko mjesto stavila Alojzija Stepinca. Po svojoj vjernosti Bogu i svojemu narodu (sjetimo se njegovih riječi sa balkončića remetske crkve početkom svibnja 1945. god.: „Ne bojte se malo stado, ja sam s vama.“) taj sveti čovjek bio je osoba kojoj je Sida u svijetu svojih vrijednosnih iskustava dala središnje mjesto u smislu one: „na svoju sliku i priliku“.⁹

Unatoč tome što je zbog svog odnosa prema njemu bila isključena iz javnosti i sustavno prešućivana, to je nimalo nije obeshrabrilo. Marija Polić o tome svjedoči: „Sjećajući se svakidašnjice u životu Side Košutić moram vam reći da je ona bila čovjek velikih patničkih iskustava, ali i krcata humorom. Ja se nikad nisam zdušnije nasmijala nego u njenom društvu. Žalim što nemam literarnog dara da tu crtu njena života prikažem. To je bio njen šarm. U tom je bila njena posebna snaga da muku preobrazi u ljepotu. Ona nije bila neko jamralo, plačimajka, patilo koje uzdiše i cmizdri. Nego svemu tome nešto suprotno.“¹⁰

Sida Košutić je kroz sav svoj život, posred mnogovrsnih stradanja, koja su snalazila ljude s kojima je živjela, i nju osobno, u vremenu prije Drugog svjetskog rata, za vrijeme Drugog svjetskog rata i poslije njega, živjela smireno i vedro, ne odstupajući od svoga životnog određenja, s povjerenjem u svjetlo istine, ljepote i dobrote, koje opravdava i obnavlja ljudski život.

⁹ Marija Polić u pismu autoru od 2. srpnja 1998.

¹⁰ Isto

Lidija Dujčić s pravom primjećuje da je Sida Košutić „i prije javne izolacije... dobrovoljno dislocirala vlastiti život, iz onoga skučenog vanjskog u beskrajno unutrašnje“. (Dujčić 2011: 51)

Nasuprot tome, Dunja Detoni-Dujmić iznosi drukčije shvaćanje javne izolacije Sida Košutić. Navodeći da se Sida Košutić potvrdila „kao jedna od najuglednijih pripadnica tadašnjeg kruga hrvatskih katoličkih pisaca“, zaključuje: „Zbog takva stava (zbog pripadnosti krugu hrvatskih katoličkih pisaca – napomena autora), zbog književne angažiranosti za NDH, nakon rata nastupio je gotovo polustoljetni recepcijski nehaj.“ (Detoni-Dujmić 1998: 335) Eufemizmom „recepcijski nehaj“ ona opravdava razdoblje recepcijske isključivosti, recepcijske diskriminacije, u kojem se po ‘načelu selektivne principijelnosti’ – ili točnije: po načelu sustavne neprincipijelnosti – iz javnog života (pa i iz života samog) eliminiralo nepoželjne, one koji se nisu prilagodili u skladu s očekivanjima ili traženjima vladajućih.

U vezi toga smatram primjerenim navesti podatak, koji sam imao prilike čuti od različitih izvora ali čija pouzdanost, s obzirom na okolnosti, nije provjerljiva te ga ne mogu potvrditi. Sida Košutić je u vremenu njezine javne izolacije bilo ponuđeno objavljivanje novog izdanja njezine trilogije „S naših njiva“ uz uvjet da pristane da se u tom izdanju Božje ime piše malim slovom. Ona je tu ponudu bez imalo razmišljanja otklonila. Čak i ako navedeno ima samo značenje legende, valja primijetiti da se takve legende vezuju samo uz osobe za koje to ima bitne sadržajne osnove.

Sida Košutić u zrcalu svoje lirike

Sida Košutić je 1942. godine objavila neveliku zbirku lirike „Vjerenička žetva“, lirike jednako tankoćutne i snažne, k tome – osobito zbog vremena objavljivanja – i silno smione. U njoj su objavljene neke pjesme u prozi, prethodno objavljene u periodici, ali i pjesme u prozi prethodno neobjavljene.

Pjesma „Hvala neprijatelju“ prethodno nije bila objavljena:

„Katkad neizmjerne zaželim, da se pomirim s neprijateljem, samo da mu zahvalim za dar bola, kojim me je ranio.

Sve dotle sam se opajala slatkim varkom, da je sve dobro, što imam i što mi još valja steći.

Al dođe on.

Podlo me ismije. Prevrti i porazbaca sve moje blago, ne znajući ni sam, koliko mi ga je otkrio, te sam sabrala i s još većom ljubavi pohranila ono, što je najdragocjenije.

O, hvala ti, neprijatelju, za taj dar bola.

Bez tebe nikad ne bih znala, kolika je vrijednost onoga, što imam i što mi još valja steći.“

(Košutić 1942: 47)

U rukopisnoj baštini Side Košutić neobjavljena je pjesma u prozi naslovljena „Darovi“, koja je po naravi niz od nekoliko pjesama u prozi:

„Nemam prava da se tužim na život.

Znam da život dolazi preda me odjeven u dan, koji nosi kotaricu darova.

Čovjek treba da si odabere.

Tko je kriv, ako sam ja luda, pa odabрати ne znam, pa se pojagmim upravo za onim, što najmanje vrijedi?

Krivac šuti.

To sam ja.

Znam da život ni kraj najljepšeg dara ne smiruje srce za navijek.

Dolazi odjeven u noć i rastire sjaj svemu blagu.

Čovjek tek osjeća udove svoje i nalik je bijednoj ptici, kojoj su odrezana krila.

Zato misli da nema ni prostora za let i svi su visoki predjeli bili samo pustoš i varka minulog dana.

U svemirskoj tajni već u sumračje odjekuje pjesma: ide noć u crnini, tužna, što je opet prošao jedan dan.

Prošao je dan s crvenom kopicom nas glavi.

S crvenom kopicom od zlatnih zraka utonulog sunca.

Za utonulim se suncem još vuku po vrhovima traci.

Natkrivaju kapice.

A noć se nečujno šulja na prstima, upliće u kapice crne niti.

I crvena boja biva ljubičasta.

Ljubičasta se preodijeva u crnu.

Krajina iščezne u neprovidnom prostoru, zavučе se pod crni ogrtač i zaspі.

Spavajte i vi, ljudi. Ja ću još posuti kraj draguljima rose i potom sama usnuti u svojoj crnini.

A kad s probudim, na oproštaju ću taknuti vaše vjeđe da pogledate, kako vam ususret opet dolazi dan s crvenom kopicom na glavi.

Zar samo s kopicom?

Ne. I S kotaricom darova.

Katkad neizmјerno želim da se pomirim s neprijateljem samo da mu zahvalim za dar bola, kojim me je ranio.

Sve dotle sam se opajala slatkom varkom, da je sve dobro, što imam i što ću još steći.

Al dođe on. Podlo me ismije.

Prevrtla i porazbacila sve moje blago ne znajući ni sam, koliko ga je i meni stavio na ogled te sam sabrala i s još većom ljubavi pohranila ono, što je najdragocjenije.

O hvala ti, neprijatelju, za taj dar bola.

Bez tebe nikad ne bih znala, kolika je vrijednost onoga, što imam i što mi još valja steći.

Imam jedno srce mlado, svježe kao dobro jutro.

U sebi se svakome smiješi, ma da ja to branim znajući da nije svijetu do njegova osmjeha.

Ali me srce moje ne poslušala.

Od mene je mudrije i mnogo više zna:

najveća je ljepota ne gledati rugobu.

Zato je moje srce svježe kao dobro jutro.

Katkad se stazom njegovih čežnja dižem u sam sjaj nebesa.

Doživljujem tad bratstvo sviju bića, gdje svakom je oprošteno sve, pa i meni.

A onda se spuštam u strmoglave tajne ljudskog bivanja:

O zašto je, zašto toliko smijeha kraj tolikih suza?!

Tad bivam mudrija od mog srca, pa mu kažem:

Šuti i smiri se. Nitko ne bi znao cijenu suza, da ne odjekuje taj drski smijeh.

Imam jedno srce mlado, koje za plavih sutona posudu traži, da pretoči u vječnost trenutke svojih snova.

Trenuci snova uskrisuju prošlost i svagda daju smisao sadašnjosti.

Smisao sadašnjosti je za svaku ženu samo vječito snivanje mladosti.

Zato imam i ja jedno srce mlado.

Moj Bože, to srce je moj najveći dar, što ga primih i koji mogu dati.

Samo po njemu znam, koliko je lijepo biti dobar i kako teško izdisati u zlu; koliko je sretno moliti i izmoliti, snivati i prosnivati.

Po srcu su trave sestrice moje i patnici najdraža braća.

Po srcu sam sama jača od bure i slabija od života u kolijevci.

O, to sam po srcu jednom sve, drugi put ništa!

U toj je mijeni izravnavanje mog duga i plaće.“

Pjesma „Hvala neprijatelju“ izdvojena je, kao što je vidljivo, iz pjesme „Darovi“, uz pojedine dorade.

Objaviti usred rata pjesmu „Hvala neprijatelju“ hrabar je čin. No Sida Košutić u njoj zasigurno ne misli na ljude koji su se, stjecajem životnih okolnosti, našli na suprotnoj strani, nego na one koji su protiv života, uključujući i one koji se prividno nalaze na istoj strani.

U „Vjereničku žetvu“ uključena je i prethodno neobjavljena pjesma „Kraljevstvo Satane“:

„Kriste, Brate, danas sam ja pribita na križ, da bi ti mogao sići.
Otari s mog lica Judin poljubac, i kad dođe čas moga silaska, pouči me
još jedamput, kako da biserje prestanem bacati svinjama.
Moram li živjeti na vrhuncima, ne daj da upirem pogled u kaljuže.
Moram li živjeti pokraj kaljuža, daj mi slijepe oči i mrtvo srce.
Neka ništa ne znam, da su sitne duše bez duše, te umjesto zamoljene
ribe pružaju zmiiju, umjesto zamoljena hljeba nude kamen.
Daj mi snage, da ovo evanđelje obdržim i na prstima prođem kroz život.
Sakrij me u hladovitu tišinu svetog dostojanstva, uzmi mi dušu, kao bijelu
golubicu, na svoj dlan, i neka nam se nikada nitko ne približi.
Ljepota je hrana dostojnih.
Ljepota je ukras osamljenih.
Ljepota je ispovijed bezazlenih.
Ljepotu su skladali vjekovi, a kraljevstvo Satane raspinje njene pjevače
na križ.
Kriste, brate, danas sam ja pribita na križ, da bi ti mogao sići.“

(Košutić 1942: 48-49)

Nakon objave u „Vjereničkoj žetvi“ pjesma je gotovo redovito objavljivana pod drugim naslovom. Primjerice, u „Kalendaru sv. Ante“, 18/1943, str. 57-58, objavljena je pod naslovom „Molitva“. U antologiju duhovne poezije „Krist u hrvatskom pjesništvu“, koju je priredio Vladimir Lončarević, pjesma je uvrštena pod izvornim naslovom. (Lončarević 2007: 279)

Naslov „Kraljevstvo Satane“ ima bitno, upravo sadržajno značenje za pjesmu, napose i iz razloga što je pjesma objavljena usred rata: usred kraljevstva Zla. Sida Košutić u toj pjesmi svjedoči što je pjesnička, odnosno, šire, ljudska služba u ratnim vremenima, u vremenima Zla, u kojima se lome životi, sudbine i duše – služba u kojoj nema uzmaca.

Kad joj je u vrijeme njezine javne izolacije omogućeno objavljivanje zbirke pjesama, ona je ponuđenu joj priliku proigrala: dosljednost joj je bila važnija od kratkoročnog zadovoljstva uspješnosti.

Naime, 1956. godine, omogućeno joj je da u Maloj biblioteci „Društva književnika Hrvatske“ objavi zbirku pjesama. Priredila je zbirku koju je naslovlila ‘Jezero mrtvo’. U nju je uključila pretežiti dio zbirke „Vjerenička žetva“, kojoj je pridodala i druge pjesme, napose uvodni ciklus „Noć domovine“ u kojem snažno progovara o Hrvatskoj u razdoblju poslije drugog svjetskog rata. No, urednici knjige su uz taj novi ciklus upisali naznaku ‘1941.’, koju je Sida Košutić, stjecajem okolnosti, pri posljednjoj korekturi uspjela ukloniti. Posljedica toga bilo je da je knjiga po svom izlasku u javnosti bila posve prešućena, a i gotovo posve nedostupna.

Sida Košutić naznaku ‘1941.’ iz knjige nije uklonila iz razloga što se, po njezinom mišljenju, 1941. godine nije dogodila ‘noć domovine’. ‘Noć domovine’ dogodila se i 1941. i 1945. i događa se uvijek kada se potire ljudsko, Božje i narodno dostojanstvo.

U ciklus „Noć domovine“ Sida Košutić uvrstila je i prelijepu (i strašnu) pjesmu „Domovino moja“:

„Pa što bi imale vidjeti zvijezde, te zlatne oči ponoćnih tišina?

Što bi imale vidjeti na zemlji?

Noć na noć ih uzalud iščekujem.

Nebu su iscurile zlatne oči.

Još samo vjetar goni kiše, koje koračaju besciljnim koracima.

Prolaze kiše šumnim koracima.

Nebu su iscurile zlatne oči.

Domovino moja, srce moje drago, razapeta nemaš do Golgote crne

Tko će uskrisit tvoju mrtvu djecu?

Tko život obranit onih, koji žive?

Tko će vratit čast poniženome robu, kog Čovjekom zovu, a mora biti nijem?

„Ptica ima gnijezdo i zvijer svoje duplje, a čovječji Sin nema kamo glavu skloniti“.

Rijeke tvoje, srebrne do jučer, postale su lješinare puste.

Mirisne i sočne tvoje šume smrdljivo su grobište nevinih.

Domovino moja, nijema sirotice, nalik jesi na Golgotu sâmu.

Jude tvoje pomamno trideset srebrnika zgrću,

a tvoje sve srebro iz očiju kaplje kap po kap, dan na dan, noć na noć.

Jesu li, kao nebu, iscurile i tebi tvoje dobre oči, domovino moja, srce moje drago?“

(Košutić 1956: 15)

Ovu je pjesmu bez naznake '1941.' uistinu moguće iščitati samo kao tešku optužnicu vladajućih te ne čudi da je zbirka „Jezero mrtvo“ bila nedostupna i sustavno neprimijećena.

U zbirku „Jezero mrtvo“ uključena je i pjesma „Djeca nasmijana“ koju je Sida Košutić napisala 1953. godine i koja ima značenje svojevrzne njezine duhovne oporuke:

„Jednom sam pročitala, da je ljepota uvijek jednostavna i da njena jednostavnost nije drugo do izraz sigurnosti, kojom ona čvrsto stoji.

Kad vidim mog Prijatelja, sjetim se toga.

On je sigurno najjednostavniji na svijetu. Kad bih ga morala pronaći u gomili krabulja, on bi bio onaj, koji se ne žuri, a brz je, i kad bi još progovorio, njegov bi me glas sjetio jesenjih voda.

Samo on se nikad ne bi zakrabuljio, a jesenje vode su odviše tužne.

Rado bih mu sve to rekla, ali ne umijem.

Ima, ima riječi, koje se ne mogu izgovoriti.

One su izrasle u šutnji i uvijek dalje rastu,
jer samo zriju, a nikad ne prezriju.

Moj Prijatelj voli pjesmu.

I ja je volim.

On kaže, da je pjesma bogatstvo onih, koji su zaboravili mrziti, a ljubav im svijet ne prima.

Ne znam, je li tako.

Ali ako je istina – a vjerujem njemu – rado bih dovijeka takvo bogatstvo, da bih poništena od same ljubavi na kraju zaboravila i da ljubim.

Mogla bih tad reći, što prije nisam umjela:

Lijepo je na zemlji, dok ima na njoj pjesama niklih iz ljubavi.

I blago onima, koje je pjesma upitomila, da se dadu milovati od nje.

On su djeca nasmijana.“

(Košutić 1956: 40)

U ovoj je pjesmi Sida Košutić sažeto izrekla svoju životnu mudrost.

U zbirci pjesama „Vjerenička žetva“ Sida Košutić objavila je i pjesmu „Solvejs“ neposredno nadahnutu dramom Henrika Ibsena „Peer Gynt“ i istoimenom suitom Edvarda Griega:

Lijepa je stara Solvejgina pjesma na žalu raspjevane čežnje:
zove, čeka i pjevajući stari.
Tko je sluša, dok tako pjeva, kad najdražeg nema?
Nitko; nitko, već jedino ljubav vjerne Solvejg.
Zato joj je pjesma tako lijepa, tako stara.

Ne marim, što život prolazi i godine se nižu tako brzo.
Ništa ne gubim, dok je svaka jednaka minuloj i sve prvij.
Tako mi je lik tvoj svagda isti kao i onog dana, kad smo se prvi put sreli.
Od tada znam za pjesmu Solvejg i slušam sama sebe.

Lijepa je stara Solvejgina pjesma na žalu raspjevane čežnje:
zove, čeka i pjevajući stari.“

(Košutić 1942: 34)

Sida Košutić se u ovoj pjesmi nedvojbeno poistovjećuje sa Solvejg. Ona je našla svoju ljubav i ta je ljubav ispunja radošću. Svoju radost izražava pjesmom, postojanim pjevanjem, i zbog toga joj ništa ne nedostaje. Njezino je srce, njezin život u svemu ispunjen.

Dunja Detoni Dujmić pišući o Sidi Košutić, tekst naslovljen „Solvejgina pjesma“ zaključuje riječima: „...čini (se) da Sida Košutić još i danas sjedi na onom dalekom žalu, na rubu vječnosti te, kao u istoimenoj pjesmi, pjeva čeznutljivu Solvejginu pjesmu koju malo tko sluša...“¹¹ (Detoni Dujmić: 335). No temeljni smisao Solvejgine pjesme i njezinog pjevanja, odnosno: pjesama Side Košutić i njezinog pjevanja nije u tome da bi je netko čuo. Ona pjeva jer njezina radost pjeva u njoj, jer njezina pjesma živi u njoj i uvodi je u susret za kojim je čežnula, u susret ispunjen istinskom ljubavlju koja životu i svemu što se čovjeku zbiva daje smisao.

¹¹ Da Solvejginu / Sidinu pjesmu ima tko slušati svjedoči, između ostaloga, i činjenica da su joj nakon njezine smrti objavljeni: roman *Portreti*, u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* Nakladnog zavoda Matice hrvatske, 1984.; lirski priča *Badnja noć dviju ptica*, F.I.L. ART d.o.o., Krapina, 1994. i 1996.; poema *Jeka sve tiša*, Kajkaviana, Donja Stubica - Općina Radoboj, 1995.; izabrane pjesme (u izboru i s pogovorom Božidara Petrača) *Različaka čaša*, Hrvatska sveučilišna naklada, 1997.; roman *S naših njiva*, Pučko otvoreno učilište, Krapina, i Kulturno obrazovno društvo Side Košutić, Radoboj, 1999.; *Priče*, Kršćanska sadašnjost, 2001.; *Solsticij srca*, Kršćanska sadašnjost, 2002.; *Mimoza sa smetljišta*, Naklada Mlinarec&Plavić, 2004.; *Breza*, Novum, 2005.; *Vrijeska*, Kulturno obrazovno društvo Side Košutić, Radoboj, 2007.; *Pa ipak – gdje si*, izbor pjesama, Vergl, 2010., i *Velika šutnja*, Kršćanska sadašnjost, 2012., te da su uz to njezine pjesme uvrštene u mnoge antologije.

U službi svjetla

U broju 3/1965 „Glasnika sv. Antuna Padovanskog“, nedugo prije preminuća Side Košutić, objavljena je „Priča o čovjeku s fenjerom“, priča izdvojena iz njezinog do tada neobjavljenog romana „Velika šutnja“.¹² Tom je pričom poručila da je pjesnik – točnije: svaki čovjek – u službi svjetla i da nije važno što ga pritom snalazi, nego to što je u službi svjetla. I da istinsko svjetlo pobjeđuje svaku tamu a unutarnja ljepota svaku ružnoću.¹³

Priloge koje je potkraj 1964. i početkom 1965. godine objavila u „Glasniku sv. Antuna Padovanskog“ Sida Košutić potpisivala je pseudonimima Bojko Strahinja i Viktor Bjelokos. Iz pseudonima Bojko Strahinja jednostavno se iščitavaju poveznice s njezinim zavičajem – Radobojem i Strahinjčicom. Iz pseudonima Viktor Bjelokos moguće je iščitati njezinu poruku da se – odmakla u dobi, posijedila i ostarjela, izborila za svoj život: da je kroz čitav život očuvala svoju uspravnost i vedrinu duše, vedrinu koje nema bez njezine uspravnosti.

Ece Temelkuran je u svojoj je knjizi „Planina boli“ napisala: “Dobro pobjeđuje zlo. Je li to djetinjasto reći? Može biti. Ali ima li drugog lijeka? Ja znam da nema.” (Temelkuran 2013: 11) Sida Košutić bi zasigurno potpisala te riječi, jednako kao što je zapisala i riječi: „Umjetnost ubire sa zemlje samo najljepše, samo ono, što je srodno vječnosti.“ (Košutić 1933

Literatura:

Buerov, A. R. 1943. *Sida Košutić*. Hrvatska mladost (1): 29.

Detoni-Dujmić, Dunja. 1998. *Ljepša polovica književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

Dujić, Lidija. 2011. *Ženskom stranom hrvatske književnosti*. Zagreb: Mala zvona.

Ibsen, Henrik. 1981. *Peer Gynt*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Košutić, Sida. 1933. *Jaslice*. Zagreb: Knjižnica dobrih romana.

¹² „Priča o čovjeku s fenjerom“ objavljena je potom u knjizi *Priče*, Kršćanska sadašnjost, 2001. te u sklopu cjelovitog romana *Velika šutnja*, Kršćanska sadašnjost, 2012.

¹³ Sida Košutić napisala je roman “Pogašena svjetla“, točnije prva dva dijela od četiri koliko ih je predvidjela. U tom je romanu ispisala svoju osobnu patnju. Imala je potrebu ispisati je, ali je zastala negdje na polovini zamišljene cjeline. U jednom trenutku ga je potrgala i bacila u smeće. Njezine prijateljice su rukopis izvadile iz smeća, obavile mukotrpan posao sastavljanja komadića listova i prepisale ga. Mišljenja sam da, budući je Sida Košutić rukopis uništila, treba poštivati njezinu volju i ne objavljivati ga.

- Košutić, Sida. 1995. *Jeka sve tiša*. Donja Stubica – Radoboj: Kajkaviana i Općina Radoboj.
- Košutić, Sida. 1956. *Jezero mrtvo*. Zagreb: Društvo književnika Hrvatske.
- Košutić, Sida. 2001. *Priče*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Košutić, Sida. 2002. *Solsticij srca*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Košutić, Sida. 2012. *Velika šutnja*. Zagreb. Kršćanska sadašnjost.
- Košutić, Sida. 1942. *Vjerenička žetva*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod.
- Lončarević, Vladimir. 2007. *Krist u hrvatskom pjesništvu: od Jurja Šižgorića do naših dana: antologija duhovne poezije*. Split: Verbum.
- Na Goru Gospodnju, anketa o hrvatskoj katoličkoj književnosti. 2006. Zagreb: Glas Koncila.
- Smerdel, Ton. 1943. *Susreti s knjigama i piscima, studije – eseji – kritike*, I dio. Zagreb: Knjižara Preporod.
- Smerdel, Ton. 1944. *Susreti s knjigama i piscima*, II dio. Zagreb: Knjižara Josip Kratina.
- Temelkuran, Ece. 2013. *Planina boli*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Žigrić, Mariangela, 1966. U svijetu duše, Sida Košutić. Zagreb.

Sida Košutić: the literature of light

Croatian writer Sida Košutić (1902-1965) largely published her works (poetry, novels and short stories) in the period between 1927 and 1942. She found the concept of 'Catholic literature' unacceptable, since she recognised it as a source of divisions. She believed that there was no Catholic literature, but only writers who are Catholics.

Her entire opus, in which religious inspiration is strongly recognisable, is focused on the promotion of the truth, beauty and kindness. Nevertheless, suffering is strongly emphasised in her prose on one hand, particularly the suffering of the innocent ones, such as women and children. On the other hand, her prose emphasises frivolity and hypocrisy of those who led themselves be seduced by the blinding force of reputation, power and wealth.

Her sensitive, noble and deeply moving poetry, which is also woven into her prose, testifies about the strength and beauty of human soul that can overcome challenges of life, however not without sacrifice and painful consequences.

It might seem that she is swinging from one extreme to another between her prose and poetry. However, as she personally witnessed incomprehensible pain that affects and destroys innocent persons and makes them invisible, she could not allow that invisibility to cover them. By writing about them she stood up for them, deeply convinced in the power of God's presence, and in the power of goodness.

In the midst of numerous hardships that befell people she lived with and her personally in the period preceding World War II, during the war and after it, she continued to live calmly and serenely, believing in the light of the truth, beauty and kindness that justifies and renews human life.

Key words: responsibility for truth, beauty and kindness; power of God's presence; strength of human spirit; word as service